

Intervju ur *Arbetarmakts nyhetsbrev* nummer 282

Kreditkrisen och den stora kraschen

*I intervjun försöker Richard Brenner förklara den aktuella krisens orsaker på ett begripligt sätt, samtidigt som han polemiserar mot några andra marxistiska ekonomer. Intervjun är översatt från den brittiska tidningen *Workers Power* nr 329.*

Workers Power: Vad var det som orsakade finanskrisen?

Richard Brenner: Krisen är ett våldsamt avbrott i kapitalets omlopp som orsakats av en underliggande nedgång i lönsamheten i den kapitalistiska ekonomin. När banker och andra utlånare av räntebärande kapital ser att deras investeringar inte kommer att ge tillräckligt i utbyte för att göra dem lönande, drar de undan lån (krediter). Systemet genomgår ett slags hjärtslag.

WP: Kreditkrisen är alltså inte bara en finanskris utan en kris i den ”verkliga ekonomin”?

RB: Just det. Kreditkrisen är ett uttryck för en djup kris i den ”verkliga ekonomin”, dvs. i det produktiva kapitalet. Det förvärrar och driver i sin tur på tendensen till kris.

Om det inte fanns någon underliggande tendens till sjunkande vinster i industrin och sjunkande reallöner för arbetarna, skulle kreditkrisen för det första aldrig ha inträffat, eftersom bankerna fortfarande skulle förvänta sig tillräckliga vinster av sina lån till företag och enskilda. Kreditkrisen är både ett svar på denna djupa motsättning i den verkliga ekonomin och en faktor som driver på krisen. Utlånarnas återkallande av lån kommer att påskynda nedgången i den verkliga ekonomin, företag kommer att gå i konkurs. Fler arbetare kommer att minska sina utgifter och fördjupa recessionen.

WP: Du säger att krisen orsakas av vinsternas tendens att sjunka. Varför inträffar detta?

RB: Det är inbyggt i kapitalismens själva natur. Marxister hävdar att vinsten härrör från arbetarklassens obetalda arbete. Alla varor – allt som säljs på marknaden – har ett värde som bestäms av den genomsnittliga arbetstiden det tar att framställa dem. Det gäller också för den vara som arbetarna säljer: vår arbetskraft, vår förmåga att arbeta.

Om värdet är ”den genomsnittliga arbetstid det tar att framställa det”, då måste värdet av vår arbetskraft vara värdet av de livsmedel, det bränsle, den bostad och andra basvaror som vi konsumerar för att hålla oss levande för att återgå till arbetet nästa dag för att utföra ännu en dags arbete. Men detta värde – som vi får betalt för i form av löner – är mindre än värdet av de varor vi producerar. Kapitalisten lägger beslag på mellanskillnaden.

Det innebär att arbetarna är utsugna även om vi får betalt för värdet av vår arbetskraft. Kapitalisten lägger beslag på skillnaden mellan detta och värdet av de varor vi framställer. Detta mervärde är källan till alla vinster.

Kapitalisterna för ständigt in maskiner och ny teknologi för att öka hastigheten i hur vi producerar varor och service och därmed maximera vinsterna. Det förminskar den del av arbetsdagen som täcker kostnaderna för att hålla oss vid liv och ökar den andel av dagen som skapar mervärde eller vinst. Det ökar vinstens storlek men har en annan avgörande effekt.

Kapitalisterna investerar både i arbete och i utrustning – men det är bara obetalt arbete som framställer vinst. Om andelen av kapitalistens utgifter som går till levande arbete minskas i förhållande till den del som går till utrustning, byggnader och råmaterial, då faller vinstandelen även om vinstens storlek ökar. Marx förklarade i *Grundrisse* (som är en analys av kreditkrisen 1857–58) och i *Kapitalet* att detta i slutändan under den ekonomiska cykelns gång översätts till en nedgång i vinstens storlek. Det ger upphov till kriser i lönsamheten som i slutändan resulterar i våldsamma rubbningar som kreditkrisen.

WP: Om det är sant, varför befinner sig inte kapitalismen alltid i kris? Hur gör kapitalisterna över huvud taget en vinst?

RB: Det finns många faktorer som fördröjer, skjuter upp och avvärjer profitkvotens tendens att falla. Allt som ökar vinsternas storlek genom att öka graden av utsugning av arbetarna kommer att bidra till det: som usla löner, utflyttning till ekonomier med låga löner, osäkra arbetsvillkor och så vidare. Även billiga livsmedel och bostäder kommer att ha samma effekt, liksom sänkta priser på utrustning och råmaterial.

Men ingen av dessa faktorer kommer att stoppa profitkvotens fallande tendens i all oändlighet. Vinstnivåerna kommer att utsättas för tryck under den typiska kapitalistiska affärscykeln. När ett stort antal företag behöver ny finansiering och upptäcker att deras lönsamhet har minskat, kommer bankerna att vara mindre benägna att låta ut till dem, vilket orsakar en kris.

WP: Vilken roll spelar krisen i den kapitalistiska cykeln?

RB: Krisen utplånar kapital. På det sättet kommer de kapitalister som har mer kapital än de kan investera för en tillräcklig avkastning åter att befinna sig i en position där deras kapital kan uppnå en högre vinstkvot. Genom att kasta ut miljoner från arbetsplatserna och slå sönder överflödigt produktionskapacitet, sjunker värdena och efterfrågan sjunker. Sedan kan de rikaste kapitalisterna som överlever krisen dra fördel av situationen för att köpa billigt, sedan kan cykeln återupptas igen i en ny återhämtningsfas. Exempel på devalvering inkluderar fall på aktiemarknaderna, inflation (som devalverar pengar och löner), nedläggning av fabriker, återtagande av lån och så vidare.

WP: När kommer den här krisen att ta slut?

RB: Det går inte att beräkna det med någon precision eftersom det beror på den politiska kampen – kampen mellan klasser, mellan ekonomiska intressen och mellan stater.

Den industriella cykelns uppgångsfas kan förutspås med en viss precision eftersom den, vilket Marx förklarar, formas av konkreta faktorer (han talar om det fasta kapitalets omloppstid, som styr den period under vilken huvuddelen av kapitalinvesteringarna i fast kapital som byggnader och maskiner behöver ersättas).

Detta tenderar att inträffa vid samma tid i ett stort antal fall eftersom många sådana investeringar kommer att göras vid den punkt i cykeln när tillgångar är som billigast, dvs. direkt efter en krasch. Cykelns uppgångsfas tenderar att ha en varaktighet som i stort sett kan förutses – omkring sju till tio år i genomsnitt.

Men krisfasens längd i vilken krediten skjuts upp och systemet genomgår en av sina hjärtattacker, och den efterföljande oundvikliga fasen i vilken överackumulerat kapital nedvärderas (recessionen), är emellertid inte möjlig att beräkna i termer av tid. Det beror på hur framgångsrika kapitalisterna är att tvinga varandra – och givetvis arbetarklassen – att bära bördan av nedvärderingen.

Det är inte samma sak som att säga att vi inte vet något alls om framtiden för den här krisen. Även om vi inte vet hur lång den kommer att vara, står det klart att den kommer att bli djup och mycket svår.

WP: Varför säger du det?

RB: Därför att den senaste nedgången inte gjorde sitt jobb med att utplåna överackumulerat kapital ens i närheten av vad som behövdes för att upprätta en varaktig och expansiv jämvikt i den globala kapitalismen. Den milda recessionen 2000–2001 var så kort och ihålig därför att USA utvidgade krediterna i massiv omfattning och – genom omfattande räntesänkningar – lyckades med att höja investeringarna och ge upphov till en stor uppgång som underblåstes av krediter. Detta var speciellt uppenbart vad gäller uppgång för bostadspriser (kommer ni ihåg det – det är inte så länge sedan som alla trodde att huspriserna aldrig skulle gå ned) men var nyckeln till alla aspekter av ekonomisk expansion i Storbritannien och USA under perioden 2003–2006.

WP: Men kan inte kapitalisterna göra det en gång till?

RB: Kreditexpansionen och de stora räntesänkningarna var möjliga eftersom deras normala effekt att orsaka språngartad inflation kraftigt komparerades av produktionens expansion i Kina, Indien och andra underutvecklade länder, vilket först hade en global deflationseffekt. Men när den kapitalistiska utvecklingen har slagit rot i dessa länder har den effekten avtagit.

Nu förvärrar den inflationen. Centralbankerna kan inte bara sänka räntorna till noll och hoppas att det kommer att höja investeringarna. Det enda sättet som kapitalismen kan återupprätta förutsättningarna för sin nästa uppgång på är att genomgå en hård recession.

En del som Keith Harvey och Bill Jefferies i tidskriften *Permanent Revolution* föreställde sig att Kinas tillväxt innebar att världsekonomin inte skulle genomgå en verkligt allvarlig kris förrän cirka 2015, eftersom dess ekonomi med billig arbetskraft skulle uppväga och uppskjuta profitkvotens fallande tendens i världsskala.

Först sade de att det inte skulle bli någon större kreditkris. Sedan sade de att kreditkrisen var över, sedan att den inte skulle leda till en recession, sedan att det inte skulle bli någon större recession, sedan att okej, det kan bli ganska illa men det kommer i alla fall inte att bli lika illa som den stora depressionen på 1930-talet.

Jefferies påstod till och med nyligen att förstatligandet av Fannie Mae och Freddie Mac – och även Paulsons plan – kunde få slut på kreditkrisen. Harvey har nyligen ändrat sin melodi, men olyckligtvis utan att erkänna sina misstag.

Stora nedgångar i vinsterna i USA och den globala inflationens återkomst har gjort slut på dessa illusioner. Harvey och Jefferies glömde att den kapitalistiska utvecklingens motsättningar även skulle vara giltiga i Kina, och att dess inledande deflationsinverkan på världsekonomin skulle upphöra tidigare än senare.

Hela den här sorgliga episoden illustrerar betydelsen för marxister av att undvika schematiskt tänkande. Vår uppgift är inte att etablera en fixerad förutsägelse och sedan tolka varje utveckling som ”bevis” för att vi hade rätt, utan att förklara den verkliga utvecklingen med målet att vägleda arbetarklassens motstånd.

WP: Vilka slutsatser ska vi dra av den marxistiska analysen av den ekonomiska världskrisen.

RB: Att vi är på väg in i en period av snabba förändringar. Hela det landskap som vi kommit att kalla globalisering förändras. USA:s hegemoni undergrävs i stor omfattning, samtidigt som

liberalisering av handel och finanser kan ha nått en gräns. Att förstå dessa förändringars omfattning och natur är den nyckelfråga som vi står inför.

Kapitalismens uppenbara misslyckande skapar stora möjligheter för antikapitalister i hela världen. Men om vi begränsar oss till propaganda om systemets misslyckande, kommer vi att missa tåget. Varför? Därför att miljoner människor känner trycket och vill ha handling: de kommer att leta efter organiserade krafter som kan utlova handling.

Vi måste därför gå utöver teori och antikapitalistisk propaganda och skapa riktigt starka och kämpande politiska organisationer som främjar massaktioner, visar sin styrka i kamp och på ett praktiskt sätt binder samman kampen för att hindra att arbetarna får betala priset för krisen med kampen för att få kapitalisterna att betala för den: vilket innebär revolution och socialism.

Systemet visar att dess egna motsättningar dömer det till sammanbrott och utplåning. Men det dör inte av egen kraft. Det måste genomföras av verkliga människor. Det är vårt ansvar.